

New Trends in Education and Training Programs in Addictions at the Higher Education and University Levels

MIOVSKÝ, M.^{1,2,5}, VOLFOVÁ, A.^{1,2}, JOHNSON, K.^{3,5}, PETERS, R.^{3,5}, KOUTSENOK, I.^{4,5}, HEAPS, M.⁵, LOSOSOVÁ, A.^{1,2}

- 1 | Charles University, First Faculty of Medicine, Department of Addictology, Prague, Czech Republic
- 2 | General University Hospital in Prague, Department of Addictology, Prague, Czech Republic
- 3 | University of South Florida, Department of Mental Health Law and Policy, Tampa, FL, USA
- 4 | University of California San Diego, Department of Psychiatry, San Diego, CA, USA
- 5 | International Consortium of Universities for Drug Demand Reduction

Citation | MIOVSKÝ, M., VOLFOVÁ, A., JOHNSON, K., PETERS, R., KOUTSENOK, I., HEAPS, M., & LOSOSOVÁ, A. Nové trendy v adiktologických studijních a vzdělávacích programech na vysokoškolské a univerzitní úrovni (česky). *Adiktologie v preventivní a léčebné praxi*, 2022; **5**(4), 198–208; <https://doi.org/10.35198/APLP/2022-004-0001>. Translated with the permission of the authors from the English original Miovsky, M., Volfova, A., Johnson, K., Peters, R., Koutsenok, I., Heaps, M., & Lososova, A. (2021). New trends in education and training programs in addictions at the higher education and university levels. *Adiktologie*, **21**(4), 201–209. <https://doi.org/10.35198/01-2021-004-0005>. Translation: Jiří Bareš.

Background | A broad range of professionals, training opportunities, and regional differences exist in the addiction study field worldwide. This educational variety poses a challenge in proposing a precise classification of study programs at the higher education and university levels to meet the criteria of quality control-based treatment for those in need.

Aim | This study aimed to reflect the broad spectrum of professionals integrated into the addiction field and propose a matrix of training and study programs at the higher education and university levels, organizing their characteristics and criteria in the first version of a possible typology. **Methods** | A secondary analysis of earlier internet surveys was conducted, focusing on specific formats, models, profiles of study, and other training programs developed and provided by higher education institutions and universities.

Results | We defined six basic types of higher and university education according to three criteria: level of studies and degree/certificate awarded; target applicants/disciplines (general or specialized studies), and the main scope of the program and its graduates' profiles. From these criteria, we propose a structured and clear typology of existing educational options to make addiction education transparent for new applicants and those already working in the field.

Conclusion | Defining educational opportunities and proposing a typology presents a starting point for improving understanding of education and training options in addiction studies. The proposed typology offers potential for setting minimum standards for each academic level, reducing stigma, and increasing the importance of substance use disorder prevention and treatment.

Keywords | Qualification – Substance Use Professionals – Training – University Study Programs – Workforce

Submitted | 7 December 2022

Accepted | 14 December 2022

Grant affiliation | This study was supported by institutional research program PROGRES No. Q06/LF1 and INL grant No. SINLEC19CA0381 M002 US. Department of State, Bureau of International Narcotics and Law Enforcement Affairs. This study was supported by the project "Increasing the quality of education at Charles University and its relevance to the needs of the labor market" (Ministry of Education, Youth and Sports, No. CZ.02.2.69/0.0/0.0/16_015/0002362).

Correspondence address | Prof. Michal Miovský, PhD, Charles University, First Faculty of Medicine and General University Hospital in Prague, Department of Addictology, Apolinářská 4, 128 00 Prague 2, Czech Republic

michal.miovsky@lf1.cuni.cz

Nové trendy v adiktologických studijních a vzdělávacích programech na vysokoškolské a univerzitní úrovni

MIOVSKÝ, M.^{1,2,5}, VOLFOVÁ, A.^{1,2}, JOHNSON, K.^{3,5}, PETERS, R.^{3,5}, KOUTSENOK, I.^{4,5}, HEAPS, M.⁵, LOSOSOVÁ, A.^{1,2}

1 | Univerzita Karlova, 1. lékařská fakulta, Klinika adiktologie, Praha

2 | Všeobecná fakultní nemocnice v Praze, Klinika adiktologie, Praha

3 | University of South Florida, Department of Mental Health Law and Policy, Tampa, FL, USA

4 | University of California San Diego, Department of Psychiatry, San Diego, CA, USA

5 | International Consortium of Universities for Drug Demand Reduction

Citace | MIOVSKÝ, M., VOLFOVÁ, A., JOHNSON, K., PETERS, R., KOUTSENOK, I., HEAPS, M., & LOSOSOVÁ, A. Nové trendy v adiktologických studijních a vzdělávacích programech na vysokoškolské a univerzitní úrovni (česky). *Adiktologie v preventivní a léčebné praxi*, 2022; **5**(4), 198–208; <https://doi.org/10.35198/APLP/2022-004-0001>. Přeloženo se souhlasem autorů z anglického originálu Miovsky, M., Volfova, A., Johnson, K., Peters, R., Koutsenok, I., Heaps, M., & Lososova, A. (2021). New trends in education and training programs in addictions at the higher education and university levels. *Adiktologie*, **21**(4), 201–209. <https://doi.org/10.35198/01-2021-004-0005>. Přeložil Jiří Bareš.

Východiska | V oblasti studia a výzkumu závislosti existuje po celém světě široká škála odborníků, možností vzdělávání a regionálních rozdílů. Rozmanitost možností vzdělávání představuje výzvu z hlediska navrhování přesné klasifikace vysokoškolských a univerzitních studijních programů způsobem, který by splňoval kritéria léčby založené na kontrole kvality pro všechny, kteří takovou péči potřebují. **Cíl** | Cílem této studie bylo reflektovat široké spektrum odborníků působících v oblasti závislosti a navrhnout matici vzdělávacích a studijních programů na vysokoškolské a univerzitní úrovni a zpracovat jejich charakteristiky a kritéria do první verze možné typologie. **Metody** | Byla provedena sekundární analýza dřívějších internetových šetření, která byla zaměřena na konkrétní formáty, modely a profily studia, jakož i další vzdělávací programy vytvořené a poskytované vysokoškolskými institucemi a univerzitami. **Výsledky** | Definovali jsme

šest základních typů vysokoškolského a univerzitního vzdělávání podle tří kritérií: úroveň studia a udělování titul/osvědčení, cíloví uchazeči/obory (všeobecné nebo specializované studium) a stěžejní náplň programu a profil jeho absolventů. Na základě těchto kritérií navrhujeme strukturovanou a přehlednou typologii stávajících možností vzdělávání, díky níž budou mít noví uchazeči i ti, kdo v této oblasti již pracují, jasnější představu o možnostech studia adiktologie a dalšího zvyšování kvalifikace v oboru. **Závěr** | Definování vzdělávacích příležitostí a návrh typologie představuje výchozí bod pro lepší obeznámenost s možnostmi vzdělávání a zvyšování kvalifikace v adiktologii. Navržená typologie nabízí potenciál pro stanovení minimálních standardů pro jednotlivé akademické úrovně, snižování stigmatizace a zvyšování významu prevence a léčby poruch souvisejících s užíváním návykových látek.

Klíčová slova | Kvalifikace – Adiktolog – Vzdělávání – Univerzitní studijní programy – Pracovní síly

Došlo do redakce | 7. prosince 2022

Přijato k tisku | 14. prosince 2022

Grantová podpora | Tato studie byla podpořena institucionálním programem PROGRES č. Q06/LF1 a grantem INL č. SINLEC19CA0381 M002 úřadu pro záležitosti drog (Bureau of International Narcotics and Law Enforcement Affairs) Ministerstva zahraničí USA. Tato studie byla rovněž podpořena projektem „Zvýšení kvality vzdělávání na UK a jeho relevance pro potřeby trhu práce“ (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, č. CZ.02.2.69/0.0/0.0/16_015/0002362).

Korespondenční adresa | prof. PhDr. Michal Miovský, Ph.D., Univerzita Karlova, 1. lékařská fakulta a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze, Klinika adiktologie, Apolinářská 4, 128 00 Praha 2

michal.miovsky@lf1.cuni.cz

1 ÚVOD

Poruchy související s užíváním návykových látek (dále též „adiktologické poruchy“) představují neustále rostoucí celosvětový problém, který má negativní dopady na zdravotní, sociální, trestní i hospodářskou oblast. Odhadovaný počet 210 milionů uživatelů nelegálních návykových látek ve věku 15–64 let v roce 2009 se v roce 2018 zvýšil na 269 milionů, což představuje 5,3 % celosvětové populace (UNODC, 2020). Intenzitu tohoto problému dále prohloubila pandemie COVID-19, která přispěla k celosvětovému nárůstu užívání alkoholu a rizikového pití (např. Rossow et al., 2021). Zneužívání alkoholu a tabáku je tradičně oblastí epidemiologického zájmu adiktologie. Za posledních třicet let se situace výrazně změnila. Exponenciálně vzrostla závislost na internetu a sociálních médiích, stejně jako zneužívání léků na předpis a užívání návykových látek ve všech věkových skupinách, včetně starších dospělých, dětí a chronických uživatelů návykových látek starších 40 let. Tyto faktory kladou vyšší nároky na odborníky v oblasti závislostí a na jejich kvalifikační požadavky. Tento jev upozorňuje na naléhavou potřebu řešení adiktologických poruch z veřejnozdravotního hlediska a integrování adiktologické léčby do primární péče. Tato změna perspektivy odhaluje potřebu zahrnout adiktologické poruchy do problematiky veřejného zdraví a primární péče, podporovat adiktologické pracovníky a budovat kapacity potřebné k poskytování kvalitních specializovaných služeb. Rostoucí tlak na specializované léčebné služby zvýrazňuje potřebu vysoce kvalifikovaných odborníků v oblasti adiktologie a pracovníků působících v primární péči se vzděláním v oblasti závislostí. Rostoucí počty osob, u nichž existuje poptávka po preventivních a léčebných službách, jsou důkazem závažnosti adiktologických poruch a jejich dopadu na společnost. Zvýšená potřeba služeb také vyžaduje systematickou kontrolu kvality procesu vzdělávání odborníků v oblasti závislostí^{1,2}.

Oblast závislostí tradičně reprezentují různé profese podílející se na zajišťování primární péče, různé příbuzné obory a specializované služby a instituce zabývající se adiktologickou problematikou. V mnoha regionech světa chybí adiktologické služby v rámci primární péče, což vede k exponenciálnímu nárůstu kapacity odborníků na závislosti (Babor et al., 2017; Williams et al., 2011). Vzniká tak velmi specifická institucionální infrastruktura, která je odrazem zásadních tendencí v budování kapacit pozorovaných v druhé polovině minulého století (např. Miovisky et al., 2019). Výstižný popis perspektivy specializačního vzdělávání a specifických kariérních drah založených na adiktologické specializaci v návaznosti na tradiční kvalifikační procesy představili Edwards a Babor (2012). Tyto specializace daly vzniknout společné terminologii pro vzdělávací a kvalifikační strategie s jednotným chápáním pojmů jako „medicína závislostí“, „psychiatrie zá-

vislostí“, „ošetřovatelství v adiktologii“ nebo „psychologie závislostí“. Méně obvyklé a relativně nové je uvažování o vzdělávání a odborné přípravě v adiktologii jako o kvalifikaci: specifické vyšší kvalifikační úrovni podmíněné absolvováním studijního programu univerzitního typu produkující jedinečné a zcela samostatné nové odborníky a novou profesi v dané oblasti. V posledních čtyřiceti letech lze pozorovat nárůst tohoto jevu v podobě průkopnických studijních programů otevíraných na různých vysokých školách a univerzitách.

V databázi mezinárodního konsorcia univerzit poskytujících vzdělávání v adiktologii (International Consortium of Universities for Drug Demand Reduction – ICUDDR) figuruje 689 studijních programů zaměřených na oblast závislostí, z nichž většina se realizuje ve Spojených státech. Mnoho univerzit nabízí různé stupně takových studijních programů; v databázi je zastoupeno 378 univerzit z pouhých 17 zemí. Univerzity zahrnuté do mateřské studie této analýzy a univerzity v databázi ICUDDR se stoprocentně nepřekrývají. V Evropě existuje na 25 univerzitách v osmi zemích minimálně 34 adiktologických studijních programů, z nichž je 43,6 % magisterských, 15,4 % bakalářských a 12,8 % doktorských (Pavlovská et al., 2017). Ve Spojených státech bylo identifikováno mnohem více programů na pregraduální úrovni a větší množství programů obecně. Na amerických univerzitách jsme zjistili téměř 400 programů; více než 300 z nich bylo spojeno s udělením akademického titulu, v dalších případech se jednalo o certifikované programy. Ze studijních programů zakončených získáním vysokoškolského titulu připadalo 53 % na tzv. *associate degree* (obvykle dvouleté vysokoškolské studium přibližně odpovídající českým vyšším odborným školám; pozn. překl.), 16 % na bakalářský stupeň, 18 % na magisterský stupeň a 1,6 % na doktorské programy (Pavlovská et al., 2019). V Africe poskytovalo šest univerzit osm specifických adiktologických programů. Dva z nich tvořily magisterské studijní programy, čtyři programy byly postgraduální a jeden program byl zakončen získáním osvědčení o absolutoriu (Lososová et al., 2021). V přípravě je studie zpracovávající data o množství adiktologických studijních programů v Austrálii a na Novém Zélandu.

Mimořádná rozmanitost, již se vyznačuje vzdělávání v adiktologii, jakož i absence společných kritérií a jednotného hlediska podnítily aktivity a iniciativy, jejichž cílem bylo pojmenovat a nabídnout vědecky podložené postupy a minimální standardy pro oblast vzdělávání v adiktologii. Zaznamenali jsme trend definovat adiktologická kurikula na různých úrovních. Taková mezinárodní kritéria například zpracovávají a šíří různé mezinárodní subjekty sdružující vzdělávací instituce a odborníky na oblast zneužívání návykových látek. Vědecky podložené minimální standardy pro vzdělávání adiktologických pracovníků obsahují jednotná kurikula pro oblast léčby a prevence (UTC a UPC) (ISSUP, 2021). Dalším příkladem sjednocujících trendů, jež mají zaručit minimální standard kvality, je globální centrum pro kvalifikace a certifikaci (Global Centre for Credentialing and Certification, GCCC, 2021).

1 | Např. https://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/651/Sl_treatment-guidelines-p3_315812.pdf

2 | Např. <https://cpnp.org/guideline/external/suds>

Široká škála odborníků, vzdělávacích příležitostí i rozdílů na regionální úrovni představuje výzvu z hlediska způsobu klasifikace systému a navrzení přehledné typologie vysokoškolských a univerzitních studijních programů. Cílem naší studie je realizace sekundární analýzy již dříve provedeného internetového šetření se zvláštním zaměřením na konkrétní formáty, modely a profily studijních programů a dalších forem vzdělávání vytvářených a zajišťovaných vysokoškolskými pracovišti a univerzitami. Cílem naší studie bylo navrhnout typologii takových vzdělávacích a studijních programů, jejichž hlavní charakteristiky by určovaly (1) úroveň studia a získané tituly/osvědčení, (2) cíloví uchazeči/obory (všeobecné nebo specializační studium) a (3) obsahová náplň programu a profil jeho absolventů.

2 METODY

V letech 2015–2016 byl proveden rozsáhlý internetový průzkum s cílem zmapovat adiktologicky orientované vysokoškolské a univerzitní studijní programy v různých částech světa. Toto šetření bylo zaměřeno na různé webové stránky obsahující informace o univerzitních studijních programech a dalších formách kvalifikačního vzdělávání v adiktologii. Provedena byla detailní obsahová analýza programů nalezených prostřednictvím vyhledávače Google, jejímž cílem bylo zmapovat všechny vzdělávací alternativy a jejich charakteristiky, jako je délka trvání, stupeň vzdělání, udělené tituly, vyučované předměty, klinická praxe jako součást kurikula, požadavky na přijetí ke studiu atd. Dílčí výsledky tohoto výzkumu, včetně popisu metodologických podrobností, byly obsahem jiných publikačních výstupů (Pavlovská et al., 2017; Pavlovská et al., 2019; Lososová et al., 2021). K mapování programů byly využity následující klíčové termíny: „addiction studies“ (studium adiktologie) a „drug/alcohol studies“ (studium alkoholových/drogových závislostí), „master in addiction“ (magisterské studium adiktologie), „addiction counselling“ (adiktologické poradenství) a „substance use“ (užívání návykových látek). Termínem „addiction studies“ se míní jakýkoli univerzitní program, jenž buď primárně poskytuje vzdělání v oblasti závislosti, nebo se pojí s léčbou, prevencí, výzkumem či politikou ve vztahu k užívání návykových látek a závislostnímu chování. Nerozlišovali jsme mezi léčebnými a preventivními programy, ani mezi programy zaměřenými na výzkum či politiku (Lososová et al., 2021). První fáze spočívala ve vyhledávání programů pomocí vyhledávače Google identifikovaných na základě předem definovaných klíčových slov. Vyhledávali jsme rovněž relevantní periodika a články ve vědeckých databázích.

Z předchozích studií zabývajících se mapováním programů byly v rámci našeho výzkumu vybrány pouze veřejně dostupné formy vysokoškolského a univerzitního studia (tj. programy, po jejichž absolvování je posluchačům udělen nějaký akademický titul). Vyhledávání probíhalo pouze v anglickém jazyce, což znamená, že zahrnut byl každý program, o němž bylo informováno v angličtině. Zahrnu-

li jsme například i jeden španělský program, jenž byl prezentován v angličtině. Programy bez informací v angličtině nebyly do studie zařazeny, což současně představuje její určité omezení. Některé programy se tak do výběru nemusely dostat a také jsme již dříve vyloučili programy, jejichž absolventi nezískávají žádný titul, např. různé certifikované programy, letní školy, akademické kurzy a kurzy dalšího profesního rozvoje.

Jak již bylo uvedeno, cílem této studie bylo popsat aktuální možnosti univerzitního vzdělávání a navrhnout typologii příslušných programů. Tento článek je založen na sekundární analýze předchozích dat (shromážděných v kontextu dřívějších studií a v minulosti již publikovaných: Pavlovská et al., 2017; Pavlovská et al., 2019; Lososová et al., 2021) zaměřené na definování základních kritérií vzdělávání a profesní přípravy v adiktologii. Tato kritéria a typické charakteristiky byly následně uspořádány do tří kategorií, což nám umožnilo navrhnout základní typologii vyššího vzdělání a univerzitních studijních programů v oblasti závislosti.

Tato analýza nezahrnovala jednotlivé předměty nabízené v rámci studia lékařství, psychologie, sociální práce nebo veřejného zdraví. Tyto hojně vypisované předměty, často nabízené jako volitelné, mívají různé zaměření v závislosti na studijním oboru. Naše analýza se zaměřuje na programy, jež vzdělávají a školí odborníky na závislosti.

3 VÝSLEDKY

Cílem bylo navrhnout přehlednou typologii vzdělávacích a studijních programů realizovaných na vysokoškolské a univerzitní úrovni. Na základě provedené sekundární analýzy jsme navrhli matici charakteristik, jež nám umožnila zpracovat typologii programů. Výsledky lze rozdělit do tří hlavních kategorií podle těchto kritérií:

- a) cíloví uchazeči/obory: všeobecné nebo specializační studium;
- b) stupeň/úroveň studia a udělované tituly/osvědčení;
- c) stěžejní obsahová náplň programu a profil jeho absolventů.

Určování jednotlivých typů probíhalo ve třech krocích:

Krok 1: Cílový obor

Stanovit cílovou skupinu/obor. Zjistit, zda je cílem (a) rozšířit předchozí všeobecné vzdělání (například v medicíně, sociální práci nebo psychologii), nebo (b) již od začátku získávat užší specializaci.

Krok 2: Stupeň studia

Stanovit požadovaný stupeň: magisterský, postgraduální, celoživotní vzdělávání atd.

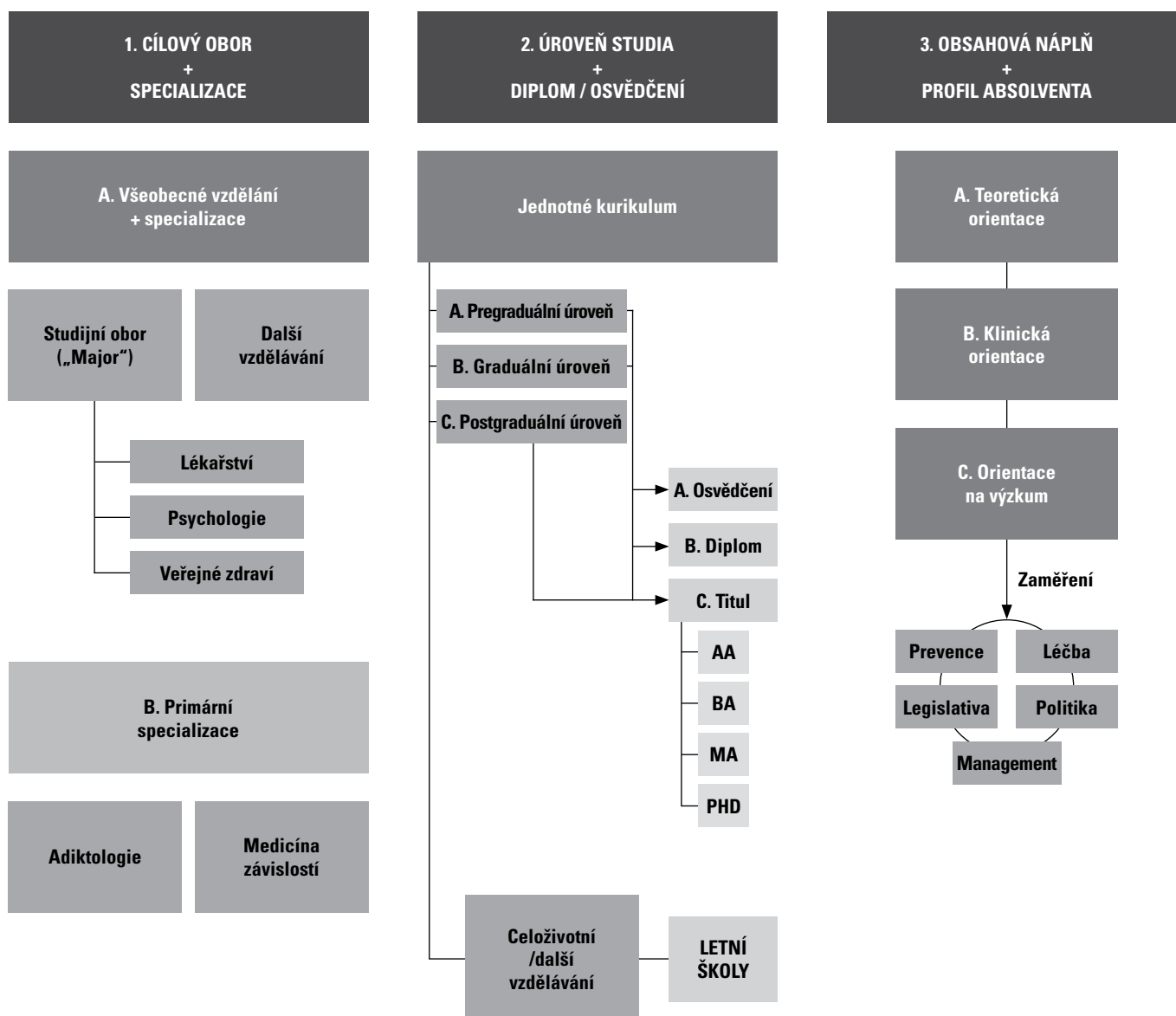
Krok 3: Obsahová náplň a profil

Rozlišovat obsahovou náplň studia. Je orientováno teoreticky, na výzkum nebo klinicky? Následné specializace na dílčí oblasti adiktologie, např. prevenci, léčbu, trestní justici, podnikatelské aktivity apod.

Na základě výše popsaného procesu jsme definovali šest základních typů programů (tabulka 1). Níže popsané programy mohou sloužit jako příklady představující nejčastější kombinace charakteristik z *grafu 1*.

	1. cílový obor	2. stupeň studia	3. obsahová náplň a profil
1. typ	Všeobecné vzdělání, např. psychiatr	Magisterský program	Klinická orientace
2. typ	Primární specializace	Osvědčení/diplom o absolvování pregraduální úrovně studia /AA/BA	Klinická orientace
3. typ	Primární specializace	Magisterský program (MA)	Klinická orientace + různé specializace
4. typ	Primární specializace	Magisterský program (MA)	Teoretická orientace
5. typ	Všeobecné vzdělání, např. psychiatr; primární specializace	Doktorský (postgraduální) program (PhD)	Výzkum/teoretická orientace
6. typ	Všeobecné vzdělání, např. psychiatr; primární specializace	Další/celoživotní vzdělávání	Teoretická/klinická orientace

Tabulka 1 | Šest typů vysokoškolských a univerzitních studijních a vzdělávacích programů se zaměřením na adiktologii.

Graf 1 | Šest typů vysokoškolských a univerzitních studijních a vzdělávacích programů se zaměřením na adiktologii.

Programy byly rozděleny do dvou kategorií podle zamýšlené cílové skupiny – například jestli byly určeny odborníkům z příbuzných oborů, např. lékařům, zdravotním sestřím, psychologům, sociálním pracovníkům apod., kteří mají zájem si rozšířit své všeobecné vzdělání o adiktologická témata, nebo se jednalo o programy určené speciálně adiktologům.

První typ představuje studium navazující na všeobecné vzdělání v jiném oboru. Druhý až pátý typ je zaměřen na specializované adiktologické studijní programy, kdy se uchazeči rozhodnou pro specializaci hned na začátku své profesní dráhy, počínaje nižší pregraduální úrovní (*associate degree, resp. foundation degree*) přes bakalářský stupeň až po magisterské a doktorské programy. Rozdíly nejsou jen v dosažené úrovni vzdělání (získaném titulu), ale zejména v profilu a hlavní náplni programů. Některé z nich jsou výhradně teoreticky orientované, zatímco jiné se zaměřují na klinickou praxi a získání profesní kvalifikace. Specializaci adiktologa řadíme do těchto kategorií jako svébytnou novou profesi v dané oblasti. V následující části je uveden podrobnější popis jednotlivých typů spolu s příklady.

1. typ: Navazující specializační studium pro absolventy všeobecného vzdělání v jiném oboru, typicky na magisterské úrovni s klinickou orientací na oblast závislosti

Tyto programy představují specializaci na adiktologii v návaznosti na předchozí rozsáhlé studium jiného oboru širšího záběru, např. medicíny, sociální práce (např. studijní obor Klinický přístup k závislostem na Silver School of Social Work při Newyorské univerzitě) nebo psychologie. Spadají sem programy jako „psychiatrie závislosti“, „medicína závislosti“ nebo „psychologie závislosti“. Uchazeči jsou obvykle klinicky orientovaní, zkušení odborníci, kteří mají zájem pracovat s adiktologickými pacienty nebo kteří již pracovali ve specializovaných adiktologických službách. Pro tyto programy ještě nebyl ustanoven žádný jasně formulovaný standard. Některé z těchto programů mají výrazný klinický komponent odpovídající značné hodinové dotaci věnované praktické výuce a praxím v konkrétních adiktologických zařízeních, zatímco jiné se profilují pouze teoreticky a neobsahují žádný klinicky zaměřený komponent (např. britská King's College).

Rychle se rozvíjejícím adiktologickým oborem je tzv. medicína závislosti (*addiction medicine*), jejíž počátky sahají do druhé poloviny minulého století (O'Connor et al., 2014). Medicínu závislosti reprezentují většinou profesní organizace stanovující kritéria pro graduální úroveň studia medicíny. Dobrým příkladem je Mezinárodní společnost pro medicínu závislosti (International Society for Addiction Medicine; ISAM, 2021), jež vydává mezinárodní kvalifikační osvědčení pro oblast léčby závislosti. Dalším příkladem je Americká společnost pro medicínu závislosti (American Society for Addiction Medicine, ASAM, 2021), založená v roce 1954, jež poskytuje kurzy a e-lear-

ningové programy zaměřené na léčbu závislostí. My jsme se však zaměřovali speciálně na vysokoškolské studium a vzdělávání.

Mezinárodní skupina expertů z ISAM zpracovala návrh komplexního adiktologického kurikula (např. Ayu et al., 2017). Přestože tento materiál nebyl začleněn do standardů lékařských fakult (WFME, 2015), poukazuje na prvky, které ve stávajících vzdělávacích standardech absentují a upozorňuje, že je zapotřebí, aby studenti získávali povědomí o adiktologické problematice již v raných fázích svého studia.

ÚROVEŇ: graduální/postgraduální (záleží na místní terminologii). Identifikovali jsme dvě konkrétní kategorie těchto studijních programů:

- a) Osvědčení o absolvování post/graduálního studia; diplom o absolvování post/graduálního studia apod. (např. Pasche et al., 2014),
- b) Magisterské programy (program na King's College); v některých případech se programy nabízejí ve formě tzv. „majors“ jako úzká specializace v rámci širšího oboru.

DÉLKA TRVÁNÍ: Obvykle 1–2 roky u magisterských titulů; jiné programy, např. studium zakončené udělením postgraduálního diplomu, mohou být i kratší, např. devítiměsíční. Délka studijního programu také závisí na jeho formátu (kombinované nebo denní studium).

OBSAHOVÁ NÁPLŇ: Užší kvalifikace v rámci dříve absolvovaného všeobecného oboru umožňující specializaci v adiktologii. Příprava na klinickou praxi.

2. typ: Pregraduální úrovně univerzitního/vysokoškolského studia a studijní programy nabízené dalšími institucemi vyššího vzdělání, včetně titulů odpovídajících nižší než magisterské úrovni

Konkrétně na problematiku závislosti se zaměřuje množství pregraduálních studijních a vzdělávacích programů. Tato skupina programů je typicky spojována s kvalifikací „adiktologických poradců“ a má velmi dlouhou tradici zejména v USA (v Kalifornii i jinde; Miller, 2020) a Spojeném království (Butler, 2011). V některých zemích má tento typ prakticky orientovaného studia také své první standardy kvality a podléhá specifické regulaci a přesně definovaným kompetenčním požadavkům. Zařadili jsme sem rovněž osvědčení vydávané univerzitami, neboť tento typ vzdělání umožňuje absolventům začít pracovat v adiktologických službách a získat k výkonu takové profese příslušnou licenci, vztahující se většinou k výkonu adiktologického poradce. Tento typ programů se vyznačuje velkou rozmanitostí, která skýtá množství možností vzdělávání různé kvality.

V některých regionech je 2. typ spojen se vznikem nové profese „adiktologa“, jež přináší zcela nezávislou profesní kvalifikaci, která je ukotvena v legislativě a vymezena jako pracovní pozice na trhu práce v kontextu služeb spada-

jících do léčby poruch souvisejících s užíváním návykových látek. V dalších regionech představuje tuto kvalifikaci licence, absolvování nižší formy pregraduálního studia (*foundation degree* v Británii nebo *associate degree* v USA) anebo specializovaného dlouhodobého vzdělávacího programu/školení. Jinde je jako kvalifikační základ stanoven bakalářský titul (tj. v Evropě, v souladu se strukturou Boloňského procesu), např. pro adiktology v České republice.

ÚROVEŇ: Vyšší vzdělání, nižší stupně pregraduálního vzdělání (americké *associate degrees* a britské *foundation degrees*), osvědčení, diplomy, bakalářský titul.

DÉLKA TRVÁNÍ: Záleží na konkrétním typu programu a stupni studia, obvykle od šesti měsíců u certifikovaných programů, do čtyř let u bakalářských studijních programů.

OBSAHOVÁ NÁPLŇ: Prakticky orientované/odborné vzdělání, příprava na výkon profese v praxi, absolventi získávají vědomosti a dovednosti nezbytné k jejich uplatnění na trhu práce, s případnou možností pokračovat ve studiu a získat vyšší stupeň akademického vzdělání. U 2. typu představuje největší přínos získání kvalifikace pro profesní dráhu v adiktologii.

3. a 4. typ: Specializační a vysoce odborné vzdělávací a studijní univerzitní programy v oboru adiktologie: vznikající perspektiva specifické kvalifikace pro novou generaci odborníků na oblast užívání návykových látek

Na základě struktury Boloňského procesu jsou magisterské studijní programy definovány jako jádro univerzityního vzdělání v Evropě. Tato kategorie programů reprezentuje nově vznikající svébytnou generaci odborníků působících v oboru adiktologie, které můžeme označit jako „adiktology“. Jedná se o samostatnou vysoce erudovanou a specializovanou skupinu odborníků; v některých zemích lze již pozorovat pokusy o zpracování standardů vzdělávání a kvality a definování kompetencí pro tuto profesi, které by se staly součástí legislativy a klinického provozu v dané zemi. Magisterské programy obvykle navazují na předchozí specializované bakalářské studium stejného zaměření nebo na vzdělání v jakémkoli všeobecnějším oboru, načež se primární pozornost věnuje problematice závislostí. Jedná se tedy o specializační vzdělávání v pravém slova smyslu.

Tyto programy lze obecně rozdělit do dvou kategorií: klinicky orientované programy připravující posluchače pro bezprostřední práci a terapeutický kontakt s lidmi, u nichž byla diagnostikována nějaká adiktologická porucha, které se často pojí s dosažením konkrétní kvalifikace, a teoreticky orientované programy nebo jiné programy související s problematikou závislostí. Ty mohou sloužit jako výchozí vzdělání pro osoby působící ve vedení adiktologických služeb nebo v orgánech státní správy apod.

Hlavní obsahová náplň jednotlivých programů vykazuje značné rozdíly. Některé programy se zaměřují na jednu konkrétní oblast adiktologické specializace, např.

prevenci, léčbu a následnou péči nebo adiktologické poradenství, zatímco jiné mohou tvořit ucelený model vzdělávání (např. tzv. „pražský komprehenzivní model vzdělávání v adiktologii“ realizovaný na Univerzitě Karlově), který zahrnuje všechny komponenty oboru (harm reduction, prevenci, léčbu, následnou péči, trestní justici atd.) jako jeho nedílnou součást. Existuje zde pak vazba na klinický komponent programů. Některé kladou skutečně velký důraz na praktické zkušenosti svých posluchačů, jiné mají v této oblasti rezervy (Pavlovská et al., 2017).

Je nutné poznamenat, že každý region a každá univerzita či fakulta si vytváří svá vlastní kurikula. V Evropě zatím žádné společné kurikulum definující základní aspekty studia adiktologie neexistuje. Velký kus práce při přípravě jednotných kritérií, UPC/UTC atd., a jejich šíření po celém světě odvedly konsorcium ICUDDR a organizace Colombo Plan. Programy vycházející z těchto vzdělávacích plánů se aktuálně realizují v Africe, Asii, Americe i Evropě. Jako podklad pro vytvoření adiktologických studijních programů by mohly posloužit různé kompetenční modely. Známe příklady, kdy takový model dobře funguje a slouží absolventům a zaměstnavatelům jako zdroj informací o profesi a dovednostech, vědomostech a praktických kompetencích, které se s ní pojí.

ÚROVEŇ: graduální /postgraduální, tj. magisterské stupně studia (tituly jako *Master of Arts*, *Master of Science* a jiné).

DÉLKA TRVÁNÍ: obvykle 1–2 roky.

OBSAHOVÁ NÁPLŇ: Může být výlučně teoretická a poskytovat akademické vzdělání nebo připravovat posluchače na kariéru v řízení organizací či státní správě, anebo může být hodně prakticky a klinicky orientovaná a navazovat na předchozí specializované vzdělání absolventů. Programy se mohou lišit svým hlavním zaměřením; studenti se mohou rozhodnout pro velmi úzkou specializaci v některé dílčí oblasti spojené se závislostmi, např. prevence, léčba nebo trestní justice.

5. typ: Postgraduální vzdělávání (doktorský stupeň) zaměřené na výzkum a kariéru v akademické sféře

Na této úrovni se uchazeči ve svém studiu věnují výzkumu zaměřenému na problematiku závislostí, kdy výstupy těchto výzkumných aktivit publikují v odborných periodikách a sdílejí své poznatky na konferencích a s dalšími kolegy v rámci akademické obce, zejména prostřednictvím pedagogické činnosti. Pracují na rozvoji své vědecké kariéry podáváním grantových přihlášek a vedením projektů. 5. typ je k dispozici oběma kategoriím adiktologických odborníků; těm, kteří získali vzdělání v jiném všeobecném oboru, i těm, kteří disponují speciální kvalifikací pro oblast závislostí.

Pavlovská et al. (2017; 2019) zjistili čtyři doktorské adiktologické programy v Evropě a pět takových programů ve Spojených státech.

Programy mohou být součástí jiné obecnější tematiky, např. veřejného zdraví nebo sociálního výzkumu (*Doctrate of Applied Social Research (DASR) Programme: Drug and Alcohol Studies* na University of Stirling nebo *Public Health (Addictions)* na Liverpool John Moores University), nebo mohou tvořit samostatnou akademickou specializaci („Adiktologie: Specializace ve zdravotnictví“ na Univerzitě Karlově nebo *Addictions* na King's College).

Postgraduální vzdělávání vnáší do adiktologie novou perspektivu, neboť reprezentuje velmi důležitou skupinu odborníků, vytváří výzkumem podloženou znalostní základnu v oboru, přináší zpět informace založené na důkazech a přispívá k rozvoji oboru. Ruku v ruce s tímto stupněm vzdělávání jdou prestižní adiktologické odborné časopisy a knihovny. Pro absolventy doktorandského studia existují další zajímavé vzdělávací možnosti; příkladem jsou školicí programy pro postdoktorandy nabízené asociací ISAJE.

ÚROVEŇ: doktorská úroveň (Ph.D.).

DĚLKA TRVÁNÍ: Je u každého programu jiná v závislosti na práci, kterou student odvádí; studium obvykle trvá 3–6 let, průměr činí 3–4 roky.

OBSAHOVÁ NÁPLŇ: Příprava na akademickou, resp. vědeckou dráhu se zaměřením na odborné granty a projekty, publikační činnost, prezentování výsledků výzkumu a pedagogickou činnost. Podmínky úspěšného absolvování programu zahrnují všechny tyto dovednosti.

6. typ: Celoživotní vzdělávání pro adiktologické pracovníky s dosaženým všeobecným nebo specializovaným vzděláním

Šestý typ je zastoupen dalším vzděláváním v oblasti závislosti, tj. různými odbornými kurzy a školeními, jejichž cílem je seznamovat pracovníky, kteří již v dané oblasti působí, s nejnovějším vývojem v oboru. Tyto programy sice zajišťují univerzity, ale nepojí se se získáváním žádného akademického titulu. V této souvislosti můžeme zmínit pravidelně pořádané letní a zimní školy, např. Letní adiktologický institut (Summer Institute on Addictions) Amsterdamské univerzity nebo klinicky zaměřený Institut klinické adiktologie (Summer Clinical Institute in Addiction Studies) pořádaný Kalifornskou univerzitou v San Diegu. Vysoce specializované vzdělávací projekty jsou také k dispozici v online formátech, např. kurz INEP (Úvod do prevence založené na důkazech) nabízený Univerzitou Karlovou, programy UPC/UTC nebo kurzy zajišťované různými univerzitami (ve spolupráci s organizací Colombo Plan). V některých regionech je další vzdělání adiktologických pracovníků vyžadováno v zájmu garance poskytování kvalitní péče pro osoby s poruchami souvisejícími s užíváním návykových látek.

ÚROVEŇ: obvykle krátkodobé kurzy nebo školení, jejichž absolvování se nepojí se získáním akademického titulu; mohou být také poskytovány výhradně v online režimu.

DĚLKA TRVÁNÍ: Je u každého kurzu jiná; některé kurzy mohou trvat velmi krátkou dobu, jiné se naopak po delší dobu podrobně věnují velmi specifickým tématům (od hodinového kurzu po 200hodinová školení zaměřená na konkrétní témata, např. krizovou intervenci nebo motivační rozhovor.)

OBSAHOVÁ NÁPLŇ: Odvíjí se od zájmu pracovníků a nabídky vzdělávacích institucí. Spadají sem krátká školení či kurzy věnované úzce vymezeným tématům i intenzivní vzdělávací projekty zaměřené na konkrétní problematiku. Programy mohou být striktně teoretické, jakož i velmi prakticky a klinicky orientované.

4 DISKUSE

Navrhovaná typologie je prvním pokusem poskytnout potenciálním posluchačům lepší přehled o studijních a vzdělávacích možnostech v adiktologii. Zaměstnavatelům, představitelům státní správy a zákonodárcům, klientům a široké veřejnosti nabízí typologie přehledné informace o postupech léčby a kompetencích adiktologů. Tato první typologie ještě možná plně nereflektuje regionální rozdíly a mezery v adiktologickém vzdělávání a příslušných standardech, nicméně doufáme, že se postupem doby bude dále vyvíjet.

Z uvedené typologie a charakteristik jednotlivých programů vyplývá, že jsme si vědomi množství adiktologických programů, které jsou na univerzitní úrovni v různých částech světa nabízeny. Existuje mnoho různých variant a úrovní těchto programů. Potřebujeme však zpětnou vazbu z klinické praxe, státní správy a dalších oblastí, abychom se ujistili o stabilitě pracovních příležitostí pro absolventy předmětného studia. Musíme mít také jistotu, že potřeba vysoce kvalifikovaných adiktologických profesionálů, kteří jsou schopni zajistit kvalitní péči o osoby s poruchami způsobenými užíváním návykových látek, má oporu v legislativě. Například v České republice provedli Pavlovská et al. (2018) rozsáhlé šetření mezi všemi absolventy bakalářského a magisterského studia adiktologie, jež se zaměřovalo na jejich uplatnitelnost na pracovním trhu. Bylo zjištěno, že 58 % respondentů po absolvování studia pracuje v oboru adiktologie, většinou v nízkoprahových a ambulantních službách. 62 % z nich již pracovalo během studia, dvě třetiny na plný úvazek. Statisticky významně častěji pracují v oboru muži. Celkem 69 osob v oboru adiktologie nepracuje, z čehož 39 nikdy zaměstnání v oboru nehledalo.

Je zřejmé, že různé regiony mají rozdílné potřeby i nabídku, a odlišné trendy byly pozorovány také v definování kvalifikace adiktologických odborníků. Dobře patrné je to při srovnání afrického a novozélandského pojetí a také vzdělávání sociálních pracovníků ve Spojených státech, kde jsou předmětné programy často koncipovány jako specializační programy, jež navazují na obecněji pojatý bakalářský stupeň studia (psychologie, lékařství, sociální práce; Adams et al., 2017; Běláčková, 2007). Zcela nová

profese pak například vzniká na základě české strategie. Miovský et al. (2016) hovoří o široce pojímané profesi adiktologa, který disponuje znalostmi a dovednostmi ve všech oblastech problematiky užívání návykových látek (prevence, léčba, minimalizace škod a rizik, výzkum, základní věda, politika atd.), včetně praktického provozu. Toto hledisko má úzkou návaznost na legislativu, uznávání kvalifikací a regulaci profese adiktologa. V České republice je profese adiktologa zakotvena ve zvláštním zákoně, který stanoví, že i absolvent bakalářského studia adiktologie může v oboru pracovat samostatně a bez jakéhokoli dohledu, tj. je plně kompetentním odborníkem připraveným pracovat v různém kontextu od prevence, služeb harm reduction přes léčbu a následnou péči až po oblast trestní justice a managementu. Oproti tomu v australském a africkém vzdělávacím a legislativním systému nelze práci adiktologa vykonávat bez předchozí praxe v předem stanovené délce, odpovídajícího vzdělání a řádného členství v příslušné profesní organizaci, neboť samotná kvalifikace uchazeče neopravňuje k poskytování odborných terapeutických služeb (Pavlovská et al., 2018).

Podobným příkladem je preferovaná úroveň studijního programu. Těžištěm programů v Evropě a Africe je příprava vysoce specializovaných pracovníků ve formě magisterských a doktorských studijních programů, zatímco ve Spojených státech existují graduální a postgraduální programy jen v omezeném množství a většinu tvoří bakalářské studijní programy, případně nižší stupně pregraduálního studia (Pavlovská et al., 2019).

Důležitým doplňkem standardních možností prezenční výuky jsou různé online programy, a to nejen v regionech s omezeným počtem jiných příležitostí. Pomocí online formátů lze vzdělávání zprostředkovat lidem, kteří mají o studium zájem, ale pocházejí z jiné země, případně nemají na prezenční výuku dostatek času nebo finančních prostředků (Csiernik & McGaghran, 2013). Mnoho nových alternativ v oblasti vzdělávání prostřednictvím internetu samozřejmě přinesla pandemie COVID-19, která současně změnila stávající přístupy a nabídku univerzitních studijních programů. Pozorujeme nové pokusy o kombinaci prezenční výuky s dalšími formami distančních a online metod. Může se jednat o zcela nový trend ve vzdělávání v adiktologii, které se tak pro zájemce stane mnohem dostupnější a otevře se tím současně prostor pro sdílení vědomostí v rámci regionů i mezi lidmi se vzděláním a zkušenostmi v různých jiných oborech.

Vzhledem k značné regionální rozmanitosti i náplni nabízených programů vyvstává potřeba pokusit se navrhnout jednotná kritéria a základy dané specializace. Standardy kvality vzdělávání adiktologů mohou sloužit jako dobré vodítko, jaké představují například kompetenční modely. Například britský vzdělávací systém pracuje s akreditačními standardy (SACREP), které by eventuálně mohly posloužit jako předloha pro jiné evropské univerzity při přípravě příslušných dokumentů a sdílení zkušeností, což by studentům umožnilo pokračovat ve studiu v zahraničí

a vedlo ke vzniku společných kvalifikačních úrovní a větší nabídky výměnných programů.

Uskutečněny byly také první pokusy o sjednocení kurikula standardního vzdělávání v oblasti závislostí. Jsme svědky vzniku a šíření UPC/UTC a dalších univerzitních kurikul vztahujících se například na problematiku údravy ze závislosti. Přesto se přikláníme k názoru, že stávající diverzita je důležitá a potřebná. Cílem není mít všechny programy stejné. Nicméně mohli bychom usilovat o definování souboru jakýchsi „minimálních standardů kvality“, které by jasně vymezily klíčové vědomosti, dovednosti a praktické schopnosti pro různé stupně vzdělávání v adiktologii. Právě výsledky této studie by mohly přispět k otevření diskuse a zvyšování povědomí o tématu kvalifikační různorodosti a možnostech lepšího vymezení oboru adiktologie jako celku.

Specifické kompetence, jejichž dosažení se od studentů v rámci těchto programů očekává, a jejich vztah k potřebám daného odvětví a každé konkrétní profese je nutné dále zkoumat, a takové aktivity také probíhají. Mezinárodní pracovní skupiny pod patronátem ICUDDR, Mezinárodní asociace sester v adiktologii (International Nurses Society on Addiction, IntSNA) a další skupiny usilují o rozvoj kompetencí na praktické úrovni, jež by měly být započítány pro účely vzdělávacích cílů výukových programů.

Při konstituování komplexních univerzitních studijních a vzdělávacích adiktologických programů vyvstal důležitý faktor budování a dalšího rozvoje adiktologické institucionální infrastruktury. Enormní tlak na zvyšování kvality a profesionalizace studia a dalšího vzdělávání zaměřeného na problematiku závislostí vedl k dimenzování a koncipování těchto programů způsobem, který reaguje na regionální a místní potřeby a specifika. V tomto kontextu je možné hovořit o těchto univerzitních programech jako o přirozeném důsledku tohoto složitějšího procesu a jako zásadním předpokladu zajišťování adekvátního vzdělávání v oboru (Miovisky et al., 2019). Bez úzkého vztahu a intenzivního kontaktu s klinickou praxí není možné tyto programy úspěšně profilovat. Dialog mezi poskytovateli univerzitního vzdělávání a poskytovateli služeb je naprostou nezbytností (např. Pavlovská et al., 2018). Velkou výzvou z hlediska tohoto delikátního vztahu je aktivní zapojení profesních organizací a vytvoření bytostně důležitého trojstranného partnerství, jež může být zdrojem skutečné udržitelnosti, pokud jde o konstantní poptávku po vysoce erudovaných a kvalifikovaných pracovnících a budování jejich vlastní profesní identity. Takový vývoj představuje změnu paradigmatu, o níž se zmiňují Thom et al. (2017), a odráží rovněž aktivity, cíle a filozofii konsorcia ICUDDR.

Omezení studie: Provedli jsme sekundární analýzu dat získaných výhradně z oficiálních webových stránek univerzit, což znamená, že jsme neměli k dispozici všechna data. Také jsme se zaměřili výhradně na informace dostupné v anglickém jazyce, takže ve výběru mohou chybět některé programy z neanglicky hovořících zemí. Původní

data se většinou týkala specializačních adiktologických programů a nenabídla tak dostatek informací o programech navazujících na jiné všeobecněji pojaté obory jako medicína nebo psychologie. Tato omezení jsme se snažili kompenzovat formulováním základních kritérií, která byla společná všem typům programů. Jedná se o první pokus o klasifikaci rozmanitých vzdělávacích alternativ, jež musí adiktologie jako obor podrobit diskusi a zaujmout k nim stanovisko. Toto téma je nutné dále zkoumat.

5 ZÁVĚRY

Oblast studia a výzkumu závislosti se v posledních desetiletích rychle rozvíjí. Rostoucí obliba profese adiktologa navíc zvyšuje poptávku po příležitostech kvalitního vzdělávání a odborné přípravy pro výkon tohoto povolání. Mnohé možnosti získávání a zvyšování kvalifikace představují různé obory, které jsou se systémem adiktologické péče propojené. Pro zájemce o oblast léčby závislostí (studenty, odborné pracovníky, představitele státní správy a širokou veřejnost) však nemusí být vždy snadné najít vhodné možnosti vzdělávání.

V rámci této studie byla navržena základní matice charakteristik, jež lze rozdělit do šesti původních typů studia a vzdělávání na vysokoškolské a univerzitní úrovni. Tato typologie a jednoduchý proces definování možností vzdělávání může posloužit jako východisko při zvyšování povědomí o potřebě vzdělávání a profesní přípravy v oblasti léčby závislostí. Tato prvotní typologie se také může stát pomůckou při stanovování minimálních standardů pro jednotlivé akademické úrovně, což by mohlo být užitečné pro další kroky v rámci postupného vytváření vzdělávacích standardů pro oblast adiktologie.

Role autorů | Koncepce: AL; zpracování dat: AL a MM; metodologie: AL; formální analýza: AL, MM, AV; výsledky: AL, MM, AV a KJ; vizualizace: AL a MM; finální redakce: všichni autoři. Všichni autoři článek četli a schválili uveřejněnou verzi rukopisu.

Konflikt zájmů | Bez konfliktu zájmů.

LITERATURA / REFERENCES

- Adams, P. J., Sellman, D., Newcombe, D., Adamson, S., White, S., Deering, D., & Todd, F. (2017). Postgraduate alcohol and other drug practitioner training in New Zealand: Significant influences. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs*, 78(3), 468–474. <https://doi.org/10.15288/jsad.2017.78.468>
- American Board of Addiction Medicine. (2012). *Core competencies for addiction medicine, version 2*. <https://www.abam.net/become-certified/core-competencies/>
- American Society of Addiction Medicine. (2015). *The ASAM fundamentals of addiction medicine recognition program: Competencies and curriculum learning objectives*. <https://www.asam.org/docs/default-source/education-docs/asam-fundamentals-recognition-program-learning-objectives-and-competencies-final-10-1-15.pdf?sfvrsn=2>
- Ayu, A. P., el-Guebaly, N., Schellekens, A., De Jong, C., Welle-Strand, G., Small, W., Wood, E., Cullen, W., & Klimas, J. (2017). Core addiction medicine competencies for doctors: An international consultation on training. *Substance Abuse*, 38(4), 483–487. <https://doi.org/10.1080/08897077.2017.1355868>
- Babor, T. F., Morisano, D., Noel, J., Robaina, K., Ward, J. H., & Mitchell, A. L. (2017). Infrastructure and career opportunities in addiction science: The emergence of an interdisciplinary field. In T. F. Babor, K. Stenius, R. Pates, M. Miovský, J. O'Reilly, & P. Candon (Eds.), *Publishing addiction science: A guide for the perplexed* (3rd ed., 9–34). Ubiquity Press. <https://doi.org/10.5334/bbd>
- Colombo Plan. (2018, 9. listopadu). *Eligibility criteria for ICCE Examinations*. <http://colombo-plan.org/icce/eligibility-criteria-for-icce-examinations/>
- Csiernik, R., & McGaghran, C. (2013). Meeting professional competencies through specialized distance education: The McMaster University addiction studies program. *Journal of Teaching in Social Work*, 33(4–5), 566–577. <https://doi.org/10.1080/08841233.2013.831016>
- Gakunju KCAC III, R. M., & Murimi KCAC III, G. (2015). Certification of addiction professionals in Africa: An overview of the process in Kenya. *International Journal of Prevention and Treatment of Substance Use Disorders*, 1(3–4), 153–163. <https://doi.org/10.4038/ijtsud.v1i3-4.7846>
- Klamer, D. L. (1999). Education and training in addictive diseases. *Psychiatr Clin North Am*, 22(2), 471–480. [https://doi.org/10.1016/S0193-953X\(05\)70087-3](https://doi.org/10.1016/S0193-953X(05)70087-3)
- Lososová, A., Johnson, K. A., Sinkele, W., Obot, I. S., & Miovský, M. (2021). Overview of university-based academic programs in addiction studies in Africa. *Journal of Substance Use*, 26(1), 102–106. <https://doi.org/10.1080/14659891.2020.1779830>
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. Thousand Oaks.
- Miller, G. (2020). *Learning the language of addiction counselling* (5th ed.). Wiley.
- Miovský, M., Gabrhelík, R., Libra, J., Popov, P., Pavlovská, A., Kalina, K., Miller, P. M., Grund, J.-P. C. (2016). The Prague comprehensive model of academic addictology (addiction science) education. *Adiktologie*, 16(1), 36–49.
- Miovský, M., Kalina, K., Libra, J., Popov, P., & Pavlovská, A. (2014). Education in Addictology in the Czech Republic: The scope and role of the proposed system. *Adiktologie*, 14(3), 310–328.
- Miovský, M., Vondrová, A., Peters, R., Kathungu, B., & Lososová, A. (2019). National Addiction-Specific Institutional Infrastructure – fundamental prerequisite for successful implementation of specialized academic degree study programmes: A case study in historical perspective. *Central European Journal of Public Health*, 27(Suppl.), S83–S91. <https://doi.org/10.21101/cejph.a5980>
- O'Connor, P. G., Sokol, R. J., & D'Onofrio, G. (2014). Addiction medicine: The birth of a new discipline. *JAMA Internal Medicine*, 174(11), 1717–1718. <https://doi.org/10.1001/jamainternmed.2014.4211>
- Pavlovská, A., Miovský, M., Babor, T. F., & Gabrhelík, R. (2017). Overview of the European university-based study programmes in the addictions field. *Drugs: Education, Prevention and Policy*, 24(6), 485–491. <https://doi.org/10.1080/09687637.2016.1223603>
- Pavlovská, A., Miovský, M., & Vacek, J. (2018). Addiction specialists in the Czech Republic: What is their place on the job market? A survey among graduates in Addictology. *Adiktologie*, 18(1), 29–39.
- Pavlovská, A., Peters, R. H., Gabrhelík, R., Miovský, M., Sloboda, Z., & Babor, T. F. (2019). Overview of the university-based addiction studies programs in the United States. *Journal of Substance Use*, 24(1), 55–60. <https://doi.org/10.1080/14659891.2018.1505970>
- Rossow, I., Bye, E. K., Moan, I. S., Kilian, C., & Bramness, J. G. (2021). Changes in alcohol consumption during the COVID-19 pandemic—Small change in total consumption but increase in proportion of heavy drinkers. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(8), 4231. <https://doi.org/10.3390/ijerph18084231>
- Substance Abuse and Mental Health Services Administration. (2006). *Addiction counselling competencies: The knowledge, skills and attitudes of professional practise*. Technical Assistance Publication (TAP) Series 21. SAMHSA.
- Thom, B., Duke, K., & Herring, R. (2017). Workforce development: Is there a paradigm shift? *Drugs: Education, Prevention and Policy*, 24(6), 427–429. <https://doi.org/10.1080/09687637.2017.1385725>
- United Nations Office on Drugs and Crime. (2020). *World drug report 2020*. <https://wdr.unodc.org/wdr2020/index.html>
- Williams, E. C., Johnson, M. L., Lapham, G. T., Caldeiro, R. M., Chew, L., Fletcher, G. S., McCormick, K. A., Weppner, W. G., & Bradley, K. A. (2011). Strategies to implement alcohol screening and brief intervention in primary care settings: A structured literature review. *Psychology of Addictive Behaviors*, 25(2), 206–214. <https://doi.org/10.1037/a0022102>
- World Federation for Medical Education. (2015). *Postgraduate medical education. WFME Global standards for quality improvement. The 2015 revision*. <https://wfme.org/download/wfme-global-standards-for-quality-improvement-pgme-2015/>
- Zákon č. 96/2004, Sb. o podmínkách získávání a uznávání způsobilosti k výkonu nelékařských zdravotnických povolání a k výkonu činností souvisejících s poskytováním zdravotní péče, ve znění z roku 2008. Česká republika: Ministerstvo zdravotnictví.